קונטרס

קטן שנתגדל

במשנת המנחת חינוך

בירור מקיף בשיטת המנחת חינוך
בענין קטן שנתחייב בדבר
או קיים מצוה ונתגדל

יו"ל לכבוד שמחת הבר מצוה של
הבה"ח בן ציון פינקלשטיין נ"י

מאת
צבי אריה בן לאאמו"ר הרב שמואל חיים
פינקלשטיין

כ"ד חשון תשפ"ז

לכל עניני הקונטרס

732-363-1076

tzvifinkelstein@gmail.com

התודה והברכה

לכל חברי המכון העוסקים במלאכת הקודש

ובפרט לידידי הרה"ג רבי הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א

יתברכו בכל מילי דמיטב בזה ובבא

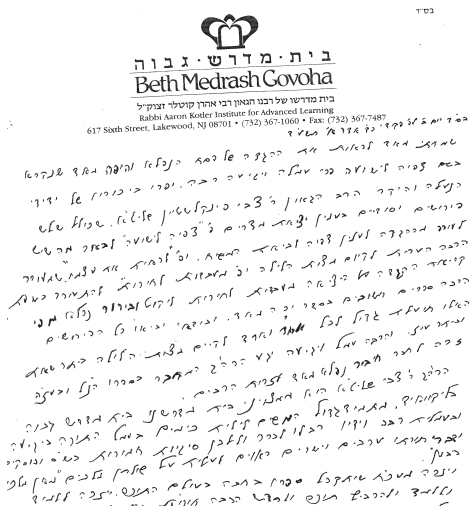
מכון עלה זית

עריכת ספרים מרישא עד גמירא

publish@alehzayis.com | 732.513.3466

FAX: 732.865.7002 | 732.387.7841

מכתב הסכמה
על ספרי 'הגדה של פסח צפיה לישועה' מאת הגאון רבי ירוחם אלשין שליט"א

בס"ד

ב י ת · מ ד ר ש · ג ב ו ה
Beth Medrash Govoha
בית מדרשו של רבנו הגאון רבי אהרן קוטלר זצוק"ל
Rabbi Aaron Kotler Institute for Advanced Learning
617 Sixth Street, Lakewood, NJ 08701 • (732) 367-1060 • Fax: (732) 367-7487

בס"ד יום ב לפ' פקודי כ"ד אדר א' תשע"ד

שמחתי מאד לראות את ההגדה של פסח הנפלא והיפה מאד שנקרא בשם צפיה לישועה פרי עלמה ויגיעה רבה ופרי ביכוריו של ידידי הנעלה והיקר הרב הגאון ר' צבי פינקלשטין שליט"א, שכולל שלשה פירושים יסודיים בענין יציאת מצרים, פ' 'צפיה לישועה' לבאר מה שיש לעורר מההגדה לענין צפיה לביאת המשיח, ופ' 'לראות את עצמו' שמעורר הרבה הערות לקיום מצות הלילה, ופ' 'מעבדות לחירות' ליקוט ובירור נפלא מפי הרבה ספרים חשובים בסדר יפה מאד. ובודאי יביאו כל הפירושים האלו תועלת גדול לכל אחד ואחד לקיים מצות הלילה ביתר שאת וביתר עוז. והרבה עמל ויגיעה יגע הרה"ג המחבר בספרו הנ"ל ובעז"ה זכה לחבר חיבור נפלא מאד לזכות הרבים.

הרה"ג ר' צבי שליט"א הוא ממצויני בית מדרשנו בית מדרש גבוה בליקווד. מתמיד גדול המשים לילות כימים בעמל התורה ביגיעה ובעמלות רבה וידיו רב לו לברר וללבן סוגיות חמורות בש"ס ופוסקים. ודברי תורתו ערבים וישרים ראוים לעלות על שולחן מלכים 'מאן מלכי רבנן'.

ויזכה מעב"ת שיתקבל ספרו בחיבה בעולם התורה ויזכה ללמוד וללמד ולהרביץ תורה ולחדש הרבה חידו"ת ולהוציאם לאור עולם לזכות הרבים מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת ונחת ושמחה.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדי' ומרביצי'

ירוחם אלשין

תוכן העניינים

פתיחה

חקירת המנ"ח בהא דקטן פטור מן המצוות ..... **א**

פרק א

קטן שנתחייב בדבר והגדיל ..... **ג**

פרק ב

קטן שקיים מצוה והגדיל ..... **ה**

פרק ג

ביאור שיטתו של המנחת חינוך ..... **ח**

פרק ד

עוד דיונים של המנ"ח בקטן שנתגדל ..... **יא**

פרק ה

סתירת הסוגיות בגדר פטור קטן, וביאורו של הקובץ הערות ..... **יג**

פרק ו

האם יש לקטן מעלת 'גדול המצווה ועושה' ..... **טו**

דברי אגדה

גדלות: מידת הטבה ..... **יט**

פתיחה

חקירת המנ"ח בהא דקטן פטור מן המצוות

רבותינו האחרונים דנו בהא דקטן פטור ממצוות, האם הביאור הוא שאינו שייך במצוות כלל, או דילמא יש עליו חלות מצוות אלא שבפועל אינו בר ציווי, שאי אפשר לצוותו ולהזהירו שהרי אין לו דעת[א], עיין פרי מגדים

א. ראוי לציין שהטעם שהקטן פטור ממצוות מבואר במנחת חינוך בכמה מקומות משום שאין לו דעת. [עיין במצוה ה (אות ד) שביאר כן בלשון הרמב"ם (הלכות קרבן פסח ב, ד), וכן מוכח מדבריו במצוה רסג (אות לו).] וכמו כן מצינו בתוס' רעק"א (אבות ה, כא) שציין לספר זכרון יוסף (או"ח סימן ו) שהביא כמה מקורות שהטעם שקטן פטור הוא משום שאין לו דעת, מהם דברי רש"י בריש מסכת חגיגה (ב, א ד"ה חוץ), שכתב דחרש שוטה וקטן "לאו בני דעה נינהו ופטורין ממצות".

ונראה להוסיף שכן משמע בסנהדרין (נה, ב) גבי בהמה שבאה על בת ג' שנים ויום אחד דנחשב תקלה כיון שהקטנה מזידה אלא ד'חס רחמנא עלה', וביאר בקובץ הערות (הובא למטה בפרק ה) דחס רחמנא על הקטן כיון דלאו בר קבולי אזהרה הוא ומשום הכי אינו מוזהר באיסורים, עיין שם. והיינו משום דלית ליה דעת.

[ומה שכתב הרא"ש (תשובות כלל טז סימן א) דשיעור בן י"ג שנה הוא הלכה למשה מסיני, כתב בזכרון יוסף שם שאין הכוונה שעיקר פטור קטן ממצוות הוא הלכה למשה מסיני, רק שהשיעור מתי נחשב בן דעת הוא הלכה למשה מסיני.]

אך בשו"ת רב פעלים לבעל הבן איש חי (חלק א סוד ישרים סימן ג) כתב שטעם פטור קטן ממצוות אינו משום חסרון דעת, דהא חזינן דאיכא קטנים שהם פקחים ובני דעת יותר מגדולים, אלא טעם הפטור הוא "כי החיוב תלוי בשלימות נפש הרוחנית בו, יען דכל המצות שמחויב האדם בהם בעוה"ז הוא בשביל תיקון נפש הרוחנית שבו, וגם על ידה הוא עושה תיקון ופעולה למעלה במעשה המצות. והנה כתב רבינו זלה"ה בעץ חיים שער כ"ה פ"ז, שנפש רוחנית של אדם התחתון אינה נכנסת באדם עד י"ג שנים ויום אחד", ועל כן חיוב המצוות חל עליו רק כשנעשה בן י"ג, עיין שם באריכות.

(פתיחה לאו"ח חלק ב אות ג) ועוד אחרונים[ב]. ובמנחת חינוך דן בחקירה זו במקומות רבים בספרו (יז, יד; רסג, לו; רסד, כד; תקפג, יב; תקמה, כא).

ונפק"מ מחקירה זו לענין שני נידונים כלליים שבהם דן המנחת חינוך בכמה מקומות, והם:

א. **קטן** שנתחייב במצוה ושוב הגדיל, האם יש עליו חיוב לקיים את המצוה. דלפי הצד הראשון הרי מעיקרא לא חייל עליו שום חיוב, ולכן אפילו לאחר שנתגדל אינו חייב. אבל לפי הצד השני הרי חל עליו אלא שבפועל אינו בר ציווי, ולכן ברגע שנתגדל מוטל עליו לקיים המצוה.

ב. **קטן** שקיים מצוה והגדיל, האם קיום המצוה שלפני גדלותו מועיל עבורו לאחר שהגדיל. דלפי הצד הראשון לא מהני קיום המצוה בעודו קטן. אבל לפי הצד השני הרי המצוה חלה עליו בעודו קטן ולכאורה שפיר יכול לקיים את המצוה. אמנם ברוב המקומות שהמנ"ח דן בזה לא תלה את הנידון בחקירה זו, כמו שיבואר בעזהשי"ת בשני פרקים הבאים.

ולפום ריהטא י"ל דחקירת האחרונים האם יש חלות מצוות בקטן תלוי בשני טעמים הנ"ל. שאם טעם הפטור משום שאין לו דעת אם כן הרי בעצם יש עליו חיוב אלא דבפועל אי אפשר לחייבו, מה שאין כן לטעם הבן איש חי הרי אין שום חלות מצוה על הקטן.

אבל הא ליתא. חדא, כי כבר הבאנו שהמנחת חינוך עצמו (מצוה ה אות ד) נקט דטעם הפטור הוא משום דאין לו דעת, ואם כן איך חקר האם יש חלות מצוות או לא. ועוד, הרי מפורש בדבריו במצוה רסג (אות לו) שהחקירה נאמרה גם לענין חרש ושוטה, ולגבי חרש ושוטה פשיטא דטעם הפטור הוא משום שאין להם דעת. אמנם בדעת הבן איש חי נראה פשוט כצד הראשון של החקירה שאין שום חלות מצוות על הקטן.

ב. עיין קובץ הערות (סימן עה ס"ק ה, סימן לג ס"ק ח), קהילות יעקב (ברכות סימן כד, סוכה סימן ב) ואגרות משה (יו"ד חלק א סימן ו).

ובעיקר הך נידון נראה לדייק מדברי הים של שלמה הידועים (בבא קמא פרק ז סימן לז) בענין סעודת בר מצוה, שכתב וז"ל, וסעודת בר מצוה שעושים האשכנזים, לכאורה אין לך סעודת מצוה גדולה מזו, ושמה יוכיח עליה. ועושים שמחה, ונותנים למקום שבח והודיה, שזכה הנער להיות בר מצוה, וגדול המצוה ועושה, והאב זכה שגדלו עד עתה, להכניסו בברית התורה בכללה וכו', עכ"ל. וחזינן מדבריו דלקטן אין מעלת 'מצווה ועושה', ולא עוד אלא שבעת הבר מצוה האב זוכה 'להכניסו בברית התורה', ומשמע שלפני כן לא היה בכלל ברית התורה. ונראה מזה דס"ל כצד הראשון דאין חלות מצוות על הקטן. אך יעויין בסוף דברינו ובפרק ו.

פרק א

קטן שנתחייב בדבר והגדיל

בחמשה מקומות במנחת חינוך ראיתי שדן בקטן שנתחייב בדבר בעודו קטן ושוב הגדיל, ותלה את הנידון בחקירה הנ״ל. ואלו הם:

א] **מתנות עניים.** קטן שיש לו שדה ועיכב את המתנות עניים לעצמו, ושוב הגדיל, כתב המנ״ח שהוא חייב לתת המתנות לעניים, ואינו דומה למי שנטל בהיתר, שהרי המצוה חלה עליו בשעה שנטל אלא שקטנותו גרמה לו (מצוה רכא אות ז).

ב] **שלוח הקן.** קטן שעבר ולקח אם על הבנים ושוב הגדיל, כתב המנ״ח שהוא חייב לשלח, ״כי באמת חייל עליו המצוה, רק דהוא קטן ואינו בר ציווי״, ולכן כשהגדיל עליו לקיים המצוה ולשלח (מצוה תקמה אות כא).

ג] **שלא לחבול כלי אוכל נפש.** קטן שחבל כלי אוכל נפש, אין בית דין כופין אותו לקיים מצות השבה כי אינו בר ציווי. אבל אם שוב הגדיל, כתב המנ״ח דחלה עליו מצות השבה אע״פ שלא עבר על הלאו, ״דבאמת עבר רק אינו בר דעת״ (מצוה תקפג אות יב).

ד] **שכחה.** מי שהיה קטן בשעת קצירה ושוב הגדיל לפני שעת עימור, הסתפק המנ״ח מי אמרינן דכיון דליתא בשכחת קמה ליתא בשכחת עומרין, כמו גבי גר שנתגייר, או לא, דדוקא גבי גר אמרינן הכי כיון דפטור לגמרי, מה שאין כן קטן הוי בר מצוות אלא שבפועל אינו בר ציווי (מצוה תקצג אות י).

ה] **גונב נפש ומכרו, גנב טבח ומכר.** קטן שגנב נפש והגדיל ואחר כך מכרו, או שגנב בהמה והגדיל ואחר כך טבח או מכר, הסתפק המנ״ח האם

חייב על המכירה וטביחה או לא. ומבואר בדבריו דתלוי בסברא הנ"ל דקטן הוי בר חיובא בעצם אלא שאינו בר דעת, עיין שם (מצוה לו אותיות טו-טז).

בנוסף לחמשה נידונים הנ"ל יש עוד שני נידונים במנ"ח שי"ל שתלוים בחקירה הנ"ל, אף על פי שהמנ"ח עצמו לא כתב כן. ואלו הם:

ו] **ולו תהיה לאשה.** קטן שאנס את האשה והגדיל, הסתפק המנ"ח האם חייב לישאנה. ולא כתב שהדבר תלוי בחקירה הנ"ל (מצוה תקנח אות י).

ז] **בא על שפחה חרופה.** קטן שבא על שפחה חרופה, כתב הרמב"ם (איסורי ביאה ג, יז, שגגות ט, ג) שהוא מביא קרבן כשיגדיל. וכתב המנ"ח, "וזהו חידוש כאן, אף דבכל התורה קטן פטור אף לאחר שיגדיל, כאן חייב לאחר שיגדיל, ולמד זה מתורת כהנים (פרשת קדושים ה, נז)" (מצוה קכט אות ל). וי"ל שחידוש זה מובן ע"פ צד הנ"ל שהקטן בעצם מצווה אלא שאין לו דעת[ג].

ג. הנה הראב"ד (איסורי ביאה שם) השיג על הרמב"ם, "שלא מצינו קטן בר עונשין, וקרבן זה מן העונשין הוא". ובמגדל עוז (שם) השיג על השגתו דקרבן אינו עונש, עיין שם. אמנם אפילו אם נימא דאינו עונש צ"ע איך חל עליו חיוב מחמת מה שעשה בקטנותו. ומזה מוכח שבאמת יש חלות מצוה על הקטן. ובאתי רק להעיר לפום ריהטא ועדיין צ"ע.

פרק ב

קטן שקיים מצוה והגדיל

בששה מקומות במנחת חינוך ראיתי שדן בקטן שקיים מצוה והגדיל, האם קיום המצוה שלפני גדלות מועיל עבורו לאחר שהגדיל[ד]. ובכולם תלה את הנידון בשיטת ה״ר טוביה (הובא במרדכי מגילה רמז תשצ״ח, ובמג״א סימן רסז ס״ק א) דקיום מצוה דרבנן מהני לדאורייתא[ה], ולא הזכיר את החקירה הנ״ל. ואלו הם:

א] שחטו עליו פסח ראשון והגדיל לפני פסח שני. הרמב״ם (הלכות קרבן פסח ה, ז) כתב דקטן שהגדיל בין שני פסחים, אם לא שחטו עליו את הפסח בראשון, חייב לעשות פסח שני. והיינו כשיטת רבי במסכת פסחים (צג, א) דפסח שני הוי רגל בפני עצמו ולא תשלומין דפסח ראשון. אך כתב הרמב״ם שאם שחטו עליו פסח ראשון

ד. בענין זה מן הראוי לציין לדברי הגהות הגרעק״א (או״ח סימן קפו סעיף ב) המפורסמים, שדן בקטן שאכל ובירך ברכת המזון לפני לילה, ושוב הגדיל ועדיין לא נתעכל המזון במיעיו, האם חייב לברך שוב.

ה. יש להעיר שבמצוה ה׳ (אות ה) כתב המנ״ח דדברי ה״ר טוביה צ״ע, אבל במצוה י׳ (אות כה) ובמצוה ל״א (אות ט) כתב לפרש שיטת הרמב״ם על פי ה״ר טוביה, ולא כתב שהחידוש של רבינו טוביה צ״ע. גם במצוה ש״ו (אות ו) כתב בסתימות כדברי ה״ר טוביה.

עוד ראוי לציין מה שראיתי בספר מעגל החיים בהלכה להגאון רבי ישכר פראנד שליט״א (הוצאת עלה זית, בחלק בר מצוה) על פי דברי הכתב סופר (או״ח סוף סימן לא, וכן בסימן צט), דסברת ה״ר טוביה אתיא שפיר רק לפי שיטת התוס׳ (ברכות מח, א) שעל הקטן עצמו מוטלת חובה של מצות חינוך, אבל לפי רש״י שהחיוב רק על האב, אי אפשר לומר כדברי ה״ר טוביה.

הרי זה פטור מפסח שני. והקשה עליו הכסף משנה "אטו קטן בר חיובא ופיטורא הוא", עיין שם תירוצו[ו]. ובמנ"ח[ז] תירץ ע"פ שיטת רבינו טוביה הנ"ל[ח] (מצוה ה אות ה).

ב] **הקריב חגיגה והגדיל לפני שמיני עצרת.** הריטב"א (סוכה מז, ב ד"ה רגל) כתב דקטן שהגדיל בתוך החג צריך להקריב קרבן חגיגה בשמיני עצרת, ולא אמרינן כיון שהיה פטור ביום ראשון שוב אינו חייב, כי שמיני עצרת הוי רגל לעצמו. וכתב המנ"ח שיש לעיין מה הדין אם הקריב חגיגה ביום א', האם נפטר בזה או לא. וכתב שעל כעין זה כבר כתב הרמב"ם לענין קרבן פסח (הובא באות הקודמת) דשפיר נפטר, עיין עוד שם[ט] (מצוה פח אות ז).

ג] **אכל בשר הפסח והגדיל.** בן י"ג שנה שלא הביא שתי שערות ואכל מבשר הפסח, ואחר כך הביא שתי שערות, דן המנ"ח האם חייב לאכול שוב מבשר הפסח או לא, עיין שם (מצוה ו אות יג).

ד] **אכל מצה והגדיל.** בן י"ג שנה שאכל מצה ואח"כ הביא שתי שערות, דן המנ"ח האם חייב לאכול שוב (מצוה י אות כה).

ה] **קידש בליל שבת והגדיל.** בן י"ג שנה שקידש בליל שבת ואח"כ ביום השבת הביא שתי שערות, דן המנ"ח האם חייב מן התורה לקדש ביום (מצוה לא אות ט).

ו] **הגדיל באמצע ימי הספירה.** לשיטת הבה"ג שכל ימי הספירה מצוה אחת הן ואם לא ספר יום אחד הפסיד הכל, הסתפק המנ"ח במי שהגדיל באמצע ימי ספירה, מי אמרינן דכיון דקודם שהגדיל היה פטור מן התורה, אינו חייב להמשיך ולספור מן התורה. או דילמא כיון שספר לא בטל

ו. בכסף משנה שם תירץ בשם הר"י קורקוס "דכיון דרחמנא רבייה לקטן שישחטו עליו וממנין אותו נפטר הוא בכך מן השני".

ז. במנחת חינוך הקשה על הר"י קורקוס, דהא דאמרינן דרחמנא רבייה לקטן הוא רק מדרבנן.

ח. עיין עוד בחידושי רבינו חיים הלוי (שם) שתירץ קושית הכסף משנה באופן אחר.

ט. וכתב המנ"ח שזה תלוי בביאור טעמו של הרמב"ם. שלפי הר"י קורקוס (הובא לעיל) דטעמא משום דרחמנא רבייה לקטן שישחטו עליו, אם כן הני מילי בפסח ולא בחגיגה. אבל לפי ביאורו של המנ"ח דקיום דרבנן מהני לדאורייתא אם כן הכ"נ לענין חגיגה, עכ"ד. והוא הדין דלפי ביאור שלנו הנ"ל שיש חלות מצוה על הקטן נראה דהוא הדין בחגיגה.

החשבון, ושפיר חייב מכאן ולהבא (מצוה שו אות ו)'.

אמנם ראיתי מקום אחד שהמנ"ח אכן תלה את הנידון בחקירה הנ"ל, והוא:

ז] **בכור שפדה את עצמו בקטנותו.** בכור שאביו לא פדה אותו, והוא פדה את עצמו בעודו קטן, הסתפק המנ"ח האם צריך לפדות עצמו שוב לאחר שהגדיל. וכתב שאע"פ שיתומים קטנים שפרעו חוב בודאי פטורים, י"ל דשאני הכא שהחוב בא מחמת מצוה. ותלה המנ"ח ספק זה בחקירה הנ"ל, שאם נאמר שיש חלות מצוה על הקטן אם כן נשתעבדו נכסיו מחמת המצוה ושפיר מהני הפדיון (מצוה שצב אות ב).

י. במועדים וזמנים (חלק ד סימן רפח) כתב להלכה דקטן שהגדיל בספירת העומר ממשיך לספור בברכה מכמה טעמים, ואחד הטעמים משום שיש לקטן מצוה קיומית, עיין שם.

פרק ג

ביאור שיטתו של המנחת חינוך

מעתה עלינו לבאר, מאי שנא בהנך ו' מקומות שבהם דן המנ"ח בקטן שקיים מצוה והגדיל, שלא הזכיר את החקירה הנ"ל אי איכא חלות מצוות על הקטן או לא[יא].

ואפשר לבאר בשתי דרכים:

א] **למאן** דאמר מצוות צריכות כוונה (זכרון יוסף ראיתי מי שכתבו או"ח סימן ו [צוין בתוס' רעק"א אבות ה, כא], משנת רבי אהרן מאמרים חלק ג עמוד קד וחלק ד עמוד ז) **דאי אפשר לקטן לקיים מצוות כיון דלית ליה דעת [כדמצינו בגמרא** (חולין יב, ב) **לגבי שחיטת קטן]**. ונמצא

יא. ויש להעיר עוד מדברי המנחת חינוך במצוה רנ"ז (אות ו) שהביא מה שכתוב בפוסקים (שו"ע יו"ד סימן רמד סעיף א ובש"ך ובט"ז שם) שחייב לקום לפני תלמיד חכם אפילו אם הוא קטן, וכתב המנ"ח דנראה פשוט דהני מילי בקטן אבל לא בעבד ואשה. ובטעם החילוק כתב המנ"ח דגבי קטן חייב לקום "כיון דיבוא לכלל מצוות, וגם אביו מצווה ללמוד עמו תורה", מה שאין כן באשה ועבד, עכ"ד. ולכאורה היה לו לחלק דגבי קטן יש קיום מצות תלמוד תורה, כיון שבעצם יש חלות מצוה אלא דאינו בר דעת. ולפי מה שביארנו בסוף אתי שפיר. אך אליבא דאמת אין קושיא מדברי המנ"ח הללו, שהרי כתב שחילוק זה נראה לו פשוט, והצד שיש קיום מצוה בקטן אינו דבר פשוט, ומשום הכי לא נקט טעם זה.

ואגב אזכיר מה ששמעתי מהגאון רבי ירוחם אלשין שליט"א (בשיעור שמסר בישיבה בחג השבועות תשע"א) שעומק כוונת המנ"ח בחילוק הנ"ל הוא על פי מה שכתב במשנת רבי אהרן (מאמרים חלק ד, מאמר מצות ת"ת בקטן ובאשה, עמוד ז) בביאור הא דהעולם מתקיים בשביל הבל תינוקת של בית רבן אע"ג דאינן מצווין, ע"ש באריכות.

לפי זה דגם להצד שיש חלות מצוות בקטן לא שייך אצלו קיום מצוה בפועל.

ב] י"ל דאפילו לפי הצד שיש חלות מצוות על הקטן מכל מקום מאחר שבפועל אינו בר ציווי כיון שאין בו דעת, הרי הוא בגדר 'אינו מצווה ועושה', ואולי ס"ל למנ"ח דקיום מצוה במדרגה זו לא מספיק עבור חיובו שלאחר גדלות.

ומה שתלה המנ"ח את הדיון של פדיון הבן (אות ז) בחקירה הנ"ל, היינו משום דדיון המנ"ח בפדיון הבן אינו תלוי בקיום המצוה רק בפריעת החוב. דאפילו נימא דלא קיים המצוה מכל מקום הרי פרע את השעבוד שחל עליו מחמת המצוה, ומכיון שנפרע אין עוד מה לשלם.

שיטת הקה"י והאג"מ

אך מדברי הקהילות יעקב (ברכות סימן כד) ואגרות משה (יו"ד חלק א סימן ו) נראה שלא הלכו על דרכו של המנ"ח בזה, שהרי נקטו כצד השני של החקירה שיש חלות מצוות על הקטן, וכתבו שלפי זה יש קיום מצוה בקטן, ולא עוד אלא שיש לו מעלת 'מצווה ועושה'[יב].

שו"ד בס' דרך שיחה (פרשת ואתחנן) שהגר"ח קנייבסקי זצ"ל נשאל אודות המחמירים[יג] בבחור הבר מצוה שיכוון בברכת 'אהבת עולם' בתפילת

יב. ולפי דבריהם אזלה לה טעמא דהמהרש"ל דסעודת הבר מצוה הוי סעודת מצוה משום גדול המצווה ועושה. והלא דבר הוא שהאגרות משה (או"ח חלק ה סימן קד) התרעם על מנהג העולם שעושים סדר הבר מצוה, וכתב דאי איישר חיליה היה מבטל את המנהג, ואולי לשיטתיה אזיל. אך יותר מסתבר שהאג"מ התרעם רק על ריבוי הסעודה וכל המותרות אבל הסכים שיש בזה ענין וכמו שהובא במגן אברהם, והטעם דסוף סוף הרי מתחייב בפועל לקיים המצוות. ובאתי רק להעיר.

יג. בספר 'אוצר בר מצוה' (סימן ב) הביא בשם ספר מועדים וזמנים (חלק ד סימן רפח) שהגר"ח הלוי מבריסק החמיר בזה, ושכן הורה הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה, תפילה פרק ו הערה 5) והגרי"ש אלישיב (תשובות בסוף ספר אוצר בר מצוה, ושבות יצחק חלק ח עמוד רסה).

בספר 'ימים טובים בהלכה' מהגאון רבי יששכר דוב פרנד שליט"א (הוצאת עלה זית, חלק יום הכיפורים) הביא מה שהעיד הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים חלק ד סימן רפח) וז"ל, ואני עובדא ידענא בשם בנו של אחד מגדולי הדור זצ"ל [הגרי"ז], שסיפר היאך נראה לאביו ליל בר מצוה שלו, שהוא נולד לפנות בוקר בלילה בשעה שלוש, ועמוד השחר בשלש וחצי, ואביו שמר ליל שימורים וניעור כל הלילה להעיר בנו שיקרא אז ברכת התורה וקריאת שמע של ערבית וזכירת יציאת מצרים כדין, דמה שקרא בערב לפני שישן

ערבית לצאת ידי חובת ברכת התורה, משום שלא יצא בברכת התורה שבירך בבוקר בעודו קטן, ונשאל הגר"ח האם אביו הקה"י נהג כן. והשיב שאביו לא אמר לו לעשות כן. [ואזיל לשיטתיה הנ"ל בספר קה"י.] וביאר הגרח"ק שגם קיום מצוה של קטן נחשב קיום מן התורה, כדחזינן מדברי הרמב"ם (הנ"ל אות א) שקטן שהקריב פסח ראשון אינו מביא פסח שני, עכ"ד[יד]. והיינו כמו שנתבאר, שלפי שיטת הקה"י והאג"מ שפיר יש לתלות נידונים הנ"ל בחקירה זו, ודלא כנתבאר בשיטת המנ"ח.

לא מהני להשיטות דבעי מעת לעת, ונתחייב מן התורה בשלש דוקא וכו', ועל כן העירו בזמן ליטול ידיו לקום לומר ברכת התורה, ולכוין לקיים מצות עשה דקריאת שמע של ערבית וזכירת יציאת מצרים וכו'. ואביו זירזו לומר בכוונה שעכשיו דוקא אולי יזכה במצות עשה דאורייתא. ולמראה עיניו כל ימי חייו שמחת אביו שראה אותו מקיים בראשונה מצות אלקינו ית"ש כהלכה ובהידור, עכ"ל.

יד. עיין מועדים וזמנים (חלק ד סימן רפח) שכתב להיפך, דמדברי הכסף משנה (שם) ועוד אחרונים שהתקשו בטעמו של הרמב"ם ולא פירשו משום דאיכא קיום מצוה בקטן, לכאורה מוכח דס"ל דאין קיום מצוה בקטן. אך למעשה דחה את הראי' הזאת, עיין שם.

פרק ד

עוד דיונים של המנ"ח בקטן שנתגדל

בעקבות דברינו ראוי לציין עוד ארבעה דיונים במנ"ח על קטן שנתגדל, שאינם תלוים בחקירה הנ"ל:

א] **הגדיל ע"י עדות עצמו.** עדים שראו הלבנה בו ביום שנעשו בר מצוה, האם מקבלים עדותם מכיון שע"י עדותם יהיו גדולים, או דילמא כיון דלעת עתה אינם גדולים אין מקבלים עדותם (מצוה ד אות ג).

ב] **הגדיל בליל ט"ו.** מי שנמנה על קרבן פסח בערב פסח בעודו קטן, ובליל ט"ו הגדיל, האם יכול לאכול מן הפסח או לא. דלכאורה המינוי הועיל רק מדרבנן משום חינוך, ואם כן לאחר שנתגדל ואין לו דין חינוך נמצא שאינו מן הנמנין. ובמנ"ח כתב שזה תלוי במחלוקת הראשונים, עיין שם כי אכמ"ל (מצוה ו אות ה). ואציין בזה מה שדן הגאון רבי יוסף ענגיל (ציונים לתורה כלל יב) שאפילו לאחר גדלות נשאר חיוב חינוך, אשר לפי זה י"ל דגם לאחר שנתגדל יכול להמנות מטעם חינוך.

ג] **מצא אבידה והגדיל.** קטן שהגביה מציאה לפני יאוש, ושוב נתייאשו הבעלים, ואחר כך הגדיל, אינו חייב להשיב את האבידה, דהוי כמונח ע"ג קרקע כל זמן שהוא קטן, ונמצא דבא לידו אחר יאוש (מצוה תקלט אות ח).

ד] **אכל תרומה בשוגג והגדיל.** קטן שאכל תרומה בשוגג ואחר כך הגדיל, יש לדון האם חייב לשלם קרן וחומש, וציין המנ"ח לדברי התוס' יו"ט (תרומות ז, ג) וכתב דאכמ"ל (מצוה רפא אות ד). ונראה שלפי שיטת התוס' (כתובות ל, ב ד"ה וזר) המובאה במנ"ח (שם) דקרן וחומש הוי כפרה, בודאי אין הנידון תלוי בחקירה הנ"ל, שהרי אפילו לפי הצד שיש חלות מצוות על הקטן מכל מקום אינו צריך כפרה דהא אין בו דעת, ואונס רחמנא פטריה. ולפי שיטת הר"ש (תרומות ז, א) המובאה במנ"ח (שם) דקרן וחומש הוי ממונא, היה נראה ג"כ דאינו תלוי בחקירה הנ"ל, כי אפילו לפי הצד שאין חלות

מצוות על הקטן מכל מקום שייכא ביה חובת ממון. אלא דצ"ע בזה שהרי חובת הממון באה מחמת עבירת אכילת תרומה וזה לא שייך בקטן. ולא הספקתי לעיין בזה כדבעי ועוד חזון למועד[טו].

טו. בספרי הפוסקים נמצאים עוד נידונים רבים אודות קטן שהגדיל, ועיין היקף גדול בזה בספר 'אוצר בר מצוה'. ואציין עשרה נידונים שראיתי:

א] ברכת התורה. ראה דיון הפוסקים למעלה בדברינו בהערה.

ב] קריאת שמע. ראה חומרת הגרי"ז הובאה למעלה בהערה.

ג] ברכת המזון. בהגהות הגרעק"א (או"ח סימן קפו סעיף ב, הובא לעיל בהערה 4) דן בקטן שאכל ובירך ברכת המזון לפני לילה, ושוב הגדיל ועדיין לא נתעכל המזון במיעיו, האם חייב לברך שוב.

ד] תקיעת שופר. ביום תרועה (ראש השנה כח, א) כתב דלפי שיטת הראשונים דבעינן י"ג שנה מעת לעת, אם נולד בחצות היום בראש השנה, כשיבא שנת י"ג ושמע תקיעת שופר לפני חצות, צריך לחזור ולשמוע אחרי חצות.

ה] תענית יום הכיפורים. בהעמק שאלה (על השאילתות סימן קטז) הוכיח שדעת רב אחאי גאון (בעל השאילתות) היא דבעינן י"ג שנה מעת לעת, וכתב בהעמק שאלה דלפי זה אם נולד באמצע יום כיפור, בשנת י"ג חייב להתחיל להתענות מתחילת הלילה, כדי שבשעה שיגדל יוכל לקיים חובתו מן התורה להתענות "מערב עד ערב", ואם יאכל קודם השעה שהגדיל הוא יאבד את הדין מערב עד ערב.

ו] תענית נדחה. בשו"ת **אבני נזר** (או"ח סימן תכו) דן בקטן שהגדיל בתענית נדחה, דאולי אינו חייב להתענות כיון שהיה קטן ביום שממנו נדחה התענית.

ז] תפילין. במועדים וזמנים (חלק ד סימן רפח) כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א שאם נולד באמצע היום, לפי השיטה דבעינן מעת לעת, צריך להניח תפילין עוד הפעם אחרי השעה שנולד.

ח] חנוכה. בתשובות והנהגות (חלק א סימן שלז, חלק ג סימן רטו אות טז) דן בקטן שהגדיל בימי חנוכה, אם צריך להמתין להדליק עד צאת הכוכבים.

ט] שנים מקרא ואחד תרגום. בתשובות מהגר"ח קנייבסקי זצ"ל בסוף ספר אוצר בר מצוה, נשאל הגרח"ק אודות קטן שקרא שנים מקרא ואחד תרגום בתחילת השבוע ושוב הגדיל, האם יצא ידי חובת שנים מקרא. והשיב שיצא ידי חובתו.

י] שהחיינו ביום ב' דבראש השנה. ראיתי בספר באר בשדה (לאחד ממחברי זמננו) בקונטרס קטן שנתגדל, שהביא בשם ספר פתחי שערים (סימן יג) שדן בקטן שנתגדל ביום שני של ראש השנה ורוצה לתקוע לציבור, האם מברך שהחיינו או לא. וכתב הבאר בשדה דהוא הדין לענין ברכת שהחיינו על פרי חדש בליל שני, דלפי צד הנ"ל אין צורך.